

seksualni razvoj djeteta

Prije stotinu godina smatralo se da se seksualnost na jedan neobičan i čaroban način kod djece javlja tek u pubertetu. No, sposobnost ljudskog tijela da manifestira seksualno ponašanje prisutna je od rođenja.

Treba li to ponašanje ignorirati nadajući se da će proći "samo od sebe"? Trebamo li ga ispravljati i riskirati da se dijete osjeća krivim zbog normalne seksualne znatiželje? Je li neko ponašanje u redu ili nije?

Sva djeca prolaze određene razvojne faze u odrastanju. Pored fizičkog i intelektualnog razvoja, djeca također prolaze faze seksualnog razvoja.

Svaku od faza seksualnog razvoja prate fizičke promjene te osjećaji povezani sa seksualnošću. Vama će kao roditelju informacije o tim fazama koristiti na sljedeći način:

- Bolje ćete razumjeti svoju djecu i njihovo ponašanje, potrebe, strahove i stavove o seksualnosti.
- Moći ćete bolje procijeniti spremnost djeteta za informacije o seksu.
- Znat ćete izabrati adekvatan način komunikacije, prikladan za dob djeteta.
- Podržat ćete svoju djecu u onome što je normalno.
- Predvidjet ćete buduće probleme ili pitanja s kojima će se vaša djeca susresti.

**Svako je dijete različito
i razvija se različitom
brzinom.**

ŠTO JE NORMALAN SEKSUALNI RAZVOJ

Ukoliko nije narušen, seksualni razvoj djeteta prati unaprijed određene faze. Možete očekivati sljedeće promjene u razvojnim fazama vašeg djeteta:

0-3 godine

Refleksne erekcije javljaju se već kod fetusa muškog spola, nekoliko mjeseci prije rođenja.

Dječaci ranije otkrivaju spolne organe od djevojčica, a genitalna stimulacija počinje kao istraživanje i određivanje granica djetetovog tijela.

Kapacitet za masturbaciju javlja se između 1. i 3. godine života.

U periodu između 15. i 24. mjeseca života povećava se usmjerenost djece na spolne organe. Samozadovoljavanje je intenzivnije, praćeno ponosom i egzibicionizmom. Iako dječaci prije puberteta nemaju sposobnost ejakulacije, čak i u ovoj ranoj dobi mogu doživjeti orgazam uslijed masturbacije.

Masturbacija je normalan, prirodan način spolnog izražavanja u ovoj dobi. To zasigurno **nije** znak patologije (kako se prije smatralo).

3-7 godina

Između 3. i 7. godine kod djece se povećava interes za vlastitu spolnost. Djeca u ovom periodu života uče da je masturbacija nešto što rade kad su sami.

U 3. godini života djeca mogu biti zaokupljena razlikama između dječaka i djevojčica u pozama tijekom mokrenja. Djevojčice mogu pokušati mokriti dok stoje.

U ovoj dobi, djeca su izrazito emocionalna, ona grle i ljube svoje roditelje.

U 3. ili 4. godini djeca počinju uviđati postojanje razlika između dječaka i djevojčica.

U 4. godini često je prisutna igra "pokaži što imaš", kada si djeca međusobno pokazuju spolne organe, koja se smanjuje u 5. godini kada djeca postaju sramežljivija.

U 4. i 5. godini života seksualnost postaje socijalna - počinje uključivati vršnjake. Javlja se igra među djecom različitog spola. Dječaci i djevojčice mogu se grliti, držati za ruke imitirajući odrasle. U ovom periodu života djeca se igraju "doktora".

U 5. godini, kod djece se formira koncept braka. Ona znaju da je osoba suprotnog spola prikladan bračni partner te se često javlja igra "mame i tate".

Do 6. ili 7. godine djeca postaju sramežljivija, kod njih se javlja potreba za privatnošću te postaju svjesna socijalnih ograničenja seksualnog izražavanja.

7-13 godina

Interes i izražavanje seksualnosti perzistiraju i kroz ovu dob. Kod mnoge djece "seksualno buđenje" se javlja tek u doba adolescencije, no kod neke djece je ono stvaran dio preadolescentnog razdoblja.

Interes za seksualnost je kod osmogodišnjaka praćen šalama, pjesmicama o seksu, provokativnom smijuljenju i šaptanju. Učiteljice koje predaju u trećim razredima osnovnih škola često su preplavljene pisamcima, poput "Ana voli Davora".

U ovom razdoblju dječaci se ne druže previše s djevojčicama te se socijalizacija uglavnom odvija s osobama istog spola. To razdvajanje počinje oko 8. godine.

Oko 9. ili 10. godine počinju se javljati pubertetske promjene na tijelu. Povećava se svjesnost o svom tijelu pa djetetu može čak biti i neugodno da ga roditelj ili osoba suprotnog spola vidi golog.

U preadolescentnom razdoblju sve više djece ima iskustvo masturbiranja. Dječaci obično saznaju o masturbaciji od drugih vršnjaka ili tako da pročitaju nešto o tome. Djevojčice, s druge strane, rjeđe otvoreno pričaju o masturbaciji.

U ovom razdoblju djeca najčešće prvi put čuju nešto o spolnom činu. Prve reakcije su obično kombinacija šoka i nevjerice. Djeca pogotovo ne mogu vjerovati da bi njihovi roditelji mogli činiti tako nešto.

U dobi od oko 11 godina, počinju se javljati heteroseksualne zabave, u okviru kojih su popularne igre ljubljenja.

Stimulacija spolnih organa nije uključena u takve igre.

13-19 godina

Ovaj period života karakterizira povećani seksualni interes kod djece. Za to postoji nekoliko razloga: tjelesne promjene i svjesnost o njima, povećana razina spolnih hormona, povećano kulturološko naglašavanje seksualnosti te vježbanje spolnih uloga odraslih.

Mladi ljudi su zbunjeni i nesigurni po pitanju seksualnosti. Osjećaju da je seks dio života odraslih ili dio identiteta za kojim oni još tragaju.

Kod trinaestogodišnjih dječaka prisutne su brojne promjene na tijelu. Javljaju se erekcije potaknute izravnom tjelesnom stimulacijom, erotskim maštanjima, pričama o seksu, čitanjem eksplicitnog seksualnog materijala. Masturbacija je učestalija te se može javiti osjećaj krivnje ukoliko ne znaju da je to normalno.

Djevojčice od 14 godina su uglavnom fizički zrele, imaju razvijena gotovo sva sekundarna spolna obilježja. Neke djevojčice po prvi puta masturbiraju.

Djevojčice i dječake u periodu između 15. i 16. godine brine seksualna privlačnost, a kod djevojčica se javlja potreba za nježnosti, ali i strah od dječaka.

U kasnoj adolescenciji (17-19 godina) mladi razmišljaju o ozbiljnim emocionalnim odnosima s osobama suprotnog spola te imaju jasan spolni identitet i kapacitet za nježnost i ljubav.

Nemojte se zabrinjavati ako vaša djeca preskoče neku od ovih faza. Sva su djeca različita i razvijaju se na svoj način, različitom brzinom. Navedene faze su opisane kako bi služile kao smjernice i pomogle vam da bolje razumijete ponašanje vašeg djeteta te lakše procijenite ako nešto nije u redu.

ŠTO MOŽE NARUŠITI NORMALAN SEKSUALNI RAZVOJ?

Kad djeca dožive seksualno zlostavljanje njihov razvoj može biti ozbiljno narušen. To se događa zato što su seksualnim zlostavljanjem djeca prisiljena iskusiti seksualnu aktivnost u dobi kad ona za to nisu ni tjelesno ni psihički spremna.

Postoje različiti oblici seksualnog zlostavljanja, pa tako i oni pri kojima ne dolazi do direktnog tjelesnog kontakta između djeteta i odraslog:

- **Kontinuirano izlaganje pornografskom materijalu.**

Izrazito je štetno i ugrožavajuće za dijete ukoliko je prisiljeno gledati pornografski materijal. Nepoželjno je da se pornografski materijal drži na mjestima koja su lako dostupna djeci.

- **Seksualna aktivnost pred djecom.**

Također je vrlo štetno ukoliko se djecu prisili da prisustvuju spolnom činu dvoje ljudi. Međutim, roditelji se ne bi trebali brinuti ukoliko dijete slučajno "uleti" u sobu kada oni vode ljubav. Razlika je u tome što dijete u tom slučaju nije prisiljeno gledati spolnu aktivnost, a i može mu se to što je vidjelo objasniti na razumljiv način.

- **Nepoštivanje privatnosti i granica tijela od strane osoba koje se brinu o djetetu.**

To može rezultirati time da dijete kad naraste ne poštuje privatnost i granice drugih ljudi.

DJEČJA SEKSUALNOST I INCESTUOZNI STIL ODGOJA

Što je incestuozni stil odgoja?

Incestuozni stil odgoja može, osim seksualnog odnosa između članova obitelji, uključivati široki raspon neprimjerenih ponašanja i komentara roditelja prema i pred djecom. Tako se ruše zdrave granice između roditelja i djece jer roditelji ulaze u prostor seksualne intime vlastitog djeteta.

Koja su to ponašanja?

Erotska, intimna, egzibicionistička ponašanja za koja se smatra da su neprimjerena pred prijateljima i u javnosti ne trebaju se upražnjavati ni pred djecom.

Koje posljedice ima incestuozni stil odgoja?

Roditelji bi trebali razmišljati o tome kakve posljedice njihovo ponašanje i odgoj imaju na dijete. Čak i ukoliko dijete i roditelj u jednom razvojnem periodu djeteta osjećaju zadovoljstvo zbog jake međusobne povezanosti, u nekom od narednih razvojnih faza ili u odrasloj dobi, pokazat će se negativni efekt te nezdrave povezanosti.

Djeca iz takvih obitelji najčešće imaju poteškoća u formiranju ostalih socijalnih odnosa izvan obitelji, čak i kada se ožene ili udaju, ne uspijevaju razviti zadovoljavajuće i trajne veze s partnerima. Supruge se često žale da njihovi muževi imaju čvršće emocionalne veze s majkama nego s njima. Roditelji s incestuoznim stilom odgoja mogu učiniti jednako ili više štete djeci, kao i hladni, emocionalno nedostupni roditelji.

Kako bi se roditelji trebali ponašati prema djeci?

S obzirom na to da su djeca ovisna o sposobnosti roditelja da kontroliraju vlastitu seksualnost, roditelji se trebaju odnositi prema njima s poštovanjem, bezuvjetnom ljubavlju i prihvaćanjem, a ne kao prema partnerima ili seksualnim objektima. Roditelji trebaju voditi računa o tome da seksualno ne stimuliraju vlastitu djecu. Ono što je intimno i osobno ne treba postati javno niti unutar obitelji.

Iako djeca znaju da roditelji održavaju seksualne odnose, ne treba im dopuštati da slušaju detalje u vezi toga. Preporučljivo je da roditelji zaključavaju vrata svoje spavaće sobe pokazujući tako da se privatnost treba poštivati.

Majka i sin te otac i kćer ne bi trebali spavati u istom krevetu. Iako spavanje u istom krevetu s roditeljem suprotnog spola ne uključuje nikakav fizički kontakt, svejedno može biti zbunjujuće za dijete te može postati inhibirajući faktor u djetetovom psihoseksualnom razvoju.

U nekim obiteljima uobičajeno je da članovi budu goli kod kuće jer se "tu nema što za skrivati", no takav egzibicionizam zbunjuje djecu jer ne postavlja jasne granice njihovog i roditeljskog intimnog prostora. Dijete treba znati da njegovo tijelo pripada samo njemu.

Komentari i šale na temu seksualnosti i seksualnog sazrijevanja djece su destruktivni za djetetov zdrav psihoseksualni razvoj. Također su neprimjereni incestuozni komentari roditelja kojima se djetetu pripisuje uloga partnera ("seksipilna si", "svi će misliti da si moja cura") ili prijatelja s kojim roditelji dijele svoja seksualna iskustva.

Najbolje je da istospolni roditelj razgovara s djetetom o menstruaciji, poluciji, sigurnom seksu, prezervativima. Djecu treba ohrabrivati da postavljaju pitanja o seksualnosti, a da se pritom ne osjećaju nelagodno. Također treba poštivati njihovu želju da se o tome ne govori pred ostalim članovima obitelji.

KAKO DJECU EDUCIRATI O SEKSUALNOSTI?

Seksualna edukacija u svom najširem smislu uključuje učenje o načinima ponašanja, vrijednostima i osjećajima o tome kako je to biti muškarac ili žena, kao i učenje o anatomiji i funkcijama tijela. Roditelji su zbog svog kontinuiranog kontakta s djecom njihovi primarni seksualni edukatori, osobito u ranoj dobi. Djetetovo znanje o seksualnosti će, iz tog razloga, ovisiti o tome kako mu roditelji i druge odrasle osobe odgovaraju na pitanja o seksualnosti te o tome koje ih informacije uče. Većina roditelja ne razgovara o svim aspektima

seksualnosti sa svojom djecom. Istraživanja su pokazala da roditelji najviše pričaju o trudnoći, a najmanje razgovaraju o temama kao što su: spolni odnos, kontracepcija i spolno prenosive bolesti.

Roditelji se ne osjećaju ugodno razgovarajući o seksualnosti sa svojom djecom, što djelomično proizlazi iz njihovih vlastitih stavova o seksualnosti i vlastitog iskustva seksualne edukacije iz doba djetinjstva.

Pokazalo se da roditelji koji imaju restriktivne stavove pružaju manje informacija o seksualnosti svojoj djeci te njihova djeca o tome manje znaju.

Na pitanje zašto s djecom ne razgovaraju o seksualnom zlostavljanju, 44% roditelja navodi da su njihova djeca premala za to (oni smatraju da je tek dob od 9 i 10 godina prikladna za takav razgovor), 55% roditelja navodi da njihova djeca nisu u opasnosti te 74% roditelja smatra da je to preteška tema za razgovor.

Postoje dva mita o seksualnoj edukaciji koji utječu na odluku roditelja da djeci ne pružaju adekvatne informacije o seksualnosti:

“Djeca već znaju sve što bi trebala znati pa zašto ih onda učiti?”; i

“Znanje je štetno i potaknut će djecu da ranije uđu u seksualne odnose.”

Međutim, dokazi upućuju na to da **ti mitovi nisu točni.**

Istraživanja su pokazala da djeca nemaju znanja o mnogim značajnim aspektima seksualnosti. Nadalje, ako se djeci kaže više nego što ona žele znati ili im se daju informacije koje ne razumiju, ona se jednostavno “isključe”. Pokazalo se da u zemljama gdje se seksualna edukacija za mlađu djecu aktivno podržava, djeca ne zapamte sve što im se kaže (vjerojatno jer ne mogu sve ni razumjeti). To ukazuje na to da bi roditelji trebali promatrati seksualnu edukaciju kao kontinuirani proces, a ne kao “jednokratni pokušaj razgovora”.

Što se tiče drugog mita, pokazalo se da je pružanje seksualnih informacija djeci povezano s odgađanjem seksualne aktivnosti u adolescenata. Odgovaranje na djetetova pitanja na jednostavan način koji je prikladan njihovom kognitivnom razvoju može služiti svrsi zadovoljavanja njihove znatiželje i smanjiti potrebu za seksualnim eksperimentiranjem.

Roditelji često postanu uznemireni kada otkriju svoju djecu u seksualnom istraživanju (same ili s vršnjacima) i ne znaju kako reagirati. Takve situacije treba promatrati kao priliku za “edukativni trenutak ” s djecom. Korisno je djetetu reći: “Vidim da te zanima tvoje tijelo. Imam knjigu koju možemo zajedno pogledati i onda možemo porazgovarati o tome”. Na ovaj način roditelji mogu zadovoljiti djetetovu prirodnu znatiželju o seksualnosti pri čemu istovremeno stvaraju adekvatne granice ponašanja.

PITANJA I ODGOVORI O SEKSUALNOSTI

Odgovaranje na dječja pitanja o seksualnosti predstavlja jednu od odgovornosti koje se roditelji najviše plaše. Čak se i inače samopouzdana roditelji često zakoče i osjećaju čudno kada se govori o seksu. Međutim, tu temu ne bi trebalo izbjegavati. Odgovarajući na dječja pitanja kako se ona pojavljuju, roditelji mogu potaknuti zdrave osjećaje o seksualnosti.

Kada djeca počinju biti znatiželjna o seksu?

Djeca su ljudska bića, a time i seksualna bića. Roditeljima je to teško priznati, baš kao što je djeci teško zamisliti da su im roditelji seksualno aktivni. Međutim, čak i novorođenčad posjeduje znatiželju o vlastitom tijelu, koja je sasvim zdrava i normalna.

Kakvu vrstu "seksualnog" ponašanja pokazuju mala djeca?

Djeca dojenačke dobi često diraju svoje tijelo kada su gola, kao na primjer u kadi ili dok ih se previja. U toj fazi razvoja, djeca nemaju osjećaj srama. Reakcije njihovih roditelja reći će im je li njihovo ponašanje prihvatljivo. Dojenčad ne bi trebalo kritizirati niti bi ih se trebalo tjerati da se osjećaju posramljeno zbog toga što ih je zanimalo vlastito tijelo. Normalno je da djecu zanima njihovo tijelo.

Neki roditelji mogu odabrati ležerno ignorirati diranje djeteta. Drugi mogu željeti reći djetetu da je diranje, iako pruža ugodu, intimna stvar. Roditelji mogu jasno reći djetetu da očekuju od njega da takvo ponašanje bude intimno.

Roditelji bi trebali biti zabrinuti zbog masturbacije jedino ako im se čini da je dijete njome preokupirano te da se zbog toga isključuje iz drugih aktivnosti.

Je li u redu koristiti nadimke za intimne dijelove tijela?

Kada dijete navrší 3 godine starosti, roditelji mogu odlučiti upotrebljavati točne anatomske riječi. Možda će zvučati klinički, ali nema razloga da se ne koriste ispravna imena kada ih dijete može izgovoriti. Riječi, kao što su penis, vagina i druge, trebalo bi izgovarati ozbiljno, kao neutralne činjenice. Na taj način, dijete će ih naučiti normalno, direktno upotrebljavati, bez osjećaja srama.

Što reći vrlo malom djetetu koje vas pita odakle dolaze bebe?

Ovisno o dobi djeteta, možete reći da beba naraste iz jajašca u maminoj maternici, pokazujući na majčin trbuh, te izlazi van kroz posebno mjesto koje se zove vagina. Nema potrebe da objašnjavate sam čin vođenja ljubavi jer vrlo mala djeca to neće razumjeti.

Međutim, možete reći da muškarac i žena kada se vole, žele biti blizu jedan drugome. Recite im da se spermij muškarca spoji s jajašcem žene te da tada beba počinje rasti. Većina djece ispod 6 godina, prihvatit će taj odgovor. Mogu vam pomoći i knjige o ovoj temi koje su u skladu s dobi djeteta. Izravno odgovorite na djetetovo pitanje i vjerojatno ćete vidjeti da će u tom trenutku biti zadovoljno malom količinom informacija

Što trebate učiniti ako uhvatite vaše dijete kako se igra "doktora", na primjer, pokazujući intimne dijelove tijela drugom djetetu?

Najčešće se "doktora" igraju djeca u dobi između 3 i 6 godina. Mnogi roditelji pretjerano reagiraju kada vide ili čuju za takvo ponašanje. Grubo kritiziranje NIJE dobar način da riješite takvu situaciju. Roditelji ne bi trebali misliti da se radi o promiskuitetnom ponašanju niti da će to ponašanje dovesti do promiskuiteta. Često je sama prisutnost roditelja dovoljna da prekine igru.

Možete pokušati usmjeriti pažnju djeteta na drugu aktivnost bez da dižete preveliku buku. Kasnije, sjednite s djetetom i porazgovarajte s njim. Objasnite djetetu da razumijete njegov interes za tijelo prijatelja, ali da ono postaje veliki dječak ili djevojčica i da se od ljudi općenito očekuje da svoja tijela u javnosti imaju pokrivena. Na taj način, postaviti ćete granice bez da učinite da se dijete osjeća krivim.

To je također prikladna dob da s djetetom počnete razgovarati o dobrim i lošim dodirima. Recite djetetu da je njegovo tijelo samo njegovo i da ima pravo na privatnost. Nitko ga ne smije dirati ako se njemu to ne sviđa i ako on to ne želi. Recite mu da ako ga ikada itko bude dirao na način da se osjeća čudno ili loše, treba reći toj osobi da prestane i treba to odmah reći vama. Objasnite mu da želite znati za sve zbog čega se osjeća loše ili nelagodno.

Kada bi roditelji trebali obaviti taj tako važan razgovor o svemu u vezi seksualnosti?

Zapravo, nikada! Učenje o seksualnosti ne bi trebalo biti sadržano u jednom sve-ili-ništa razgovoru. To bi više trebao biti postepeni proces, u kojem će dijete tijekom vremena učiti o svemu onome što bi trebalo znati. Na pitanja bi trebalo odgovarati onda kada se pojavljuju, kako bi djetetova prirodna znatiželja bila zadovoljena kako dijete sazrijeva.

U kojoj bi dobi nagost u kući trebala biti ukinuta?

Obitelji postavljaju svoje vlastite standarde za nagost i privatnost. Iako su vrijednosti svake obitelji drugačije, za svako je dijete važno da nauči pojam privatnosti. Roditelji bi trebali objasniti djeci granice u pogledu nagosti, na isti način na koji im objašnjavaju ostala kućna pravila - iznoseći to kao neutralnu činjenicu - kako ne bi došlo do toga da djeca nagost povezuju s krivnjom i tajnovitošću. Općenito govoreći, djeca će učiti iz granica koje im postavite.

U kojoj se mjeri roditelji mogu osloniti na to da će škola djeci pružiti seksualno obrazovanje?

Roditelji bi trebali započeti s procesom seksualnog obrazovanja znatno prije nego što on započne u školi. Formalno seksualno obrazovanje u školama počinje obično u petom ili šestom razredu. Neke od tema o kojima se uči su

anatomija, kontracepcija, spolno prenosive bolesti i trudnoća. Roditelji bi trebali biti otvoreni za nastavak dijaloga i odgovaranje na pitanja kod kuće. U školama se uči o činjenicama, više nego o vrijednostima. Vrijednosti spadaju u područje o kojem roditelji mogu i trebaju učiti djecu.

U kojoj bi dobi djevojčicama trebalo reći o menstruaciji?

Djevojčice (i dječaci!) trebali bi imati informacije o tome do dobi od oko 8 godina, od kojih neke informacije mogu dobiti i u školi. Obrazovne knjige su korisne, ali dobro je da majke sa svojim kćerima podijele i svoja osobna iskustva o tome kada su prvi put dobile menstruaciju i kakav je to bio osjećaj te kako su nakon nekog vremena vidjele da to nije bilo tako strašno iskustvo.

PRIREĐILE:

GORDANA BULJAN FLANDER

ANA KARLOVIĆ

ANITA KLAPAN

IVA PRVIČIĆ

MIHAELA RISTER

MELITA SARAĐEN

ISBN 978-953-7486-00-6

HRABRI telefon

Mali zaslužuju veliku pažnju.

116 111

HRABRI TELEFON ZA DJECU

0800 0800

HRABRI TELEFON ZA MAME I TATE

WWW.HRABRITELEFON.HR
SAVJET@HRABRITELEFON.HR

**Nacionalna
zaklada za
razvoj
civilnoga
društva**

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY

**eea
grants**

**norway
grants**